

ЛАПКІН Андрій Васильович
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

РОЗГЛЯД ПРОКУРОРОМ СКАРГ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю якнайповнішого забезпечення прав і законних інтересів особи у кримінальному провадженні, важливу роль у якому відіграє розгляд і вирішення скарг учасників кримінального провадження під час досудового розслідування. Згідно із ч. 4 ст. 3 Закону України «Про звернення громадян», скарга – це звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб. У кримінальному процесі за допомогою скарг його учасники звертають увагу компетентних органів на різноманітні порушення їх прав, забезпечуючи реалізацію верховенства права, законності та інших засад кримінального провадження.

Забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності є однією із основних засад кримінального провадження, яка, зокрема, передбачає, що кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК України (ч. 1 ст. 24 КПК України). Вказівка законодавця на «порядок, передбачений КПК» визначає особливу процедуру розгляду і вирішення цих скарг. Разом з тим ця норма не містить обмежувальних вимог щодо випадків оскарження, з огляду на що вказане право необхідно розуміти гранично широко.

Разом з тим Глава 26 КПК України встановлює обмежений перелік видів процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, які можуть бути оскаржені на стадії досудового розслідування. Так, наприклад, виходячи із положень ст. 303 КПК України, під час досудового розслідування можуть бути оскаржені лише ті рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які передбачені ч. 1 цієї статті, і тільки визначеними у ній суб'єктами. На підставі цього Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ зробив висновок, що встановлений ч. 1 ст. 303 КПК України перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування є вичерпним [1]. Скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або про-

курора, згідно із ч. 2 ст. 303 КПК України, не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами статей 314–316 КПК України.

Проблема полягає у тому, що ст.ст. 314–316 КПК України, які визначають процедуру підготовчого провадження, жодним чином не регламентують питання розгляду у ньому скарг учасників кримінального провадження. Внаслідок цього, як зазначають фахівці, суди досить часто відмовляють у розгляді скарг у підготовчому судовому засіданні з формальних підстав [2]. Навіть поверховий моніторинг постановлених у підготовчому провадженні ухвал суду на підставі поданих учасниками кримінального провадження скарг засвідчує таку тенденцію, коли суди відмовляють у задоволенні скарг або залишають їх без розгляду, мотивуючи свої рішення тим, що КПК України розгляд скарг у підготовчому провадженні не передбачений.

Окремі дослідники, звертаючи увагу на цю прогалину, пропонують усунути її шляхом встановлення законом порядку розгляду скарг, які не розглядаються під час досудового розслідування, у стадії підготовчого провадження [3]. Проте необхідно враховувати, що розгляд відповідних скарг у підготовчому судовому провадженні відбувається вже після закінчення досудового розслідування, тому майже не впливає на його результати, і мета подання скарги або заперечення практично не може бути досягнута.

Крім того, розгляд у підготовчому судовому засіданні скарг або заперечень на ухвали слідчого судді не є ефективним, адже проведення підготовчого судового засідання не передбачає надання сторонами суду доказів, і, відповідно, можливості їх аналізу й оцінки. Такий висновок можна зробити із ч. 4 ст. 291 КПК України, яка забороняє надання до суду до початку судового розгляду інших документів, ніж обвинувальний акт та додатки до нього, визначені ст. 291 КПК України. З цих положень науковці роблять висновок, що у стадії підготовчого судового провадження з'ясування обставин кримінального провадження та перевірка їх доказами не передбачена [4, с. 30]. Оскільки для розгляду скарги або заперечення в більшості випадків суд має дослідити фактичні обставини кримінального провадження, за відсутності доказів він позбавлений такої можливості, а отже, не може прийняти за наслідками їх розгляду законне й обґрунтоване рішення.

Європейський Суд з прав людини у рішенні по справі «Кузьменко проти України» вказав, що процедура оскарження, передбачена чинним на той час КПК України, не забезпечує швидкий та ефективний розгляд скарги заявника. Суд дійшов висновку про порушення самої суті права на доступ заявника до суду і констатував порушення п. 1 ст. 6 Конвенції з огляду на відмови національних судів розглядати позов заявника і подальше відсилення його до процедури, яка не була доступною та не забезпечувала швидкий та безпосередній розгляд [5]. Оскільки процедура оскарження процесуальних рішень у досудовому розслідуванні не була удосконалена, то ці зауваження залишають-

ся актуальними. Фактично, це визнав і Верховний Суд, який у п. 22 Постанови Великої Палати від 23 травня 2018 року у справі № 243/6674/17 вказав на те, що підготовче засідання в суді першої інстанції, навіть якщо обвинувальний акт передано до суду, може відбутися запізно для того, щоб бути здатним виправити порушення. Крім того, під час підготовчого судового засідання суддя не має повноважень вчиняти дії та приймати рішення, які можуть призвести до виправлення порушення Конвенції, спричиненого втручанням з боку держави [6].

В цих умовах можна стверджувати, що встановлення обмежень оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування, передбачених ч. 2 ст. 303 КПК України, позбавляє заінтересовану особу ефективного засобу захисту її прав. В цьому вбачається порушення ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, згідно з якою кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Як варіант розв'язання цієї складної проблеми можна запропонувати розширити компетенцію прокурорів щодо розгляду скарг під час досудового розслідування. Зокрема, в умовах дії КПК України 1960 року прокурор володів широкими повноваженнями у цій сфері. Так, виходячи положень глави 22 КПК 1960 року учасники процесу могли безперешкодно оскаржувати до прокурора будь-які дії слідчого, як безпосередньо, так і через слідчого (ч. 1 ст. 234), а до вищестоящего прокурора – дії прокурора при проведенні ним досудового слідства або окремих слідчих дій (ч. 1 ст. 236), а також рішення прокурора, прийняті ним за наслідками розгляду скарги на дії слідчого (ч. 4 ст. 235).

На сьогодні згідно із ч. 1 ст. 306 КПК України, скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду згідно з правилами судового розгляду. Прокурору, згідно із ст. 308 КПК України, може бути оскаржене лише недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування. Водночас, прокурор може самостійно скасувати рішення про закриття кримінального провадження, повідомлення слідчого, прокурора про підозру, що тягне за собою закриття провадження за скаргою (абзац 2 ч. 2 ст. 305 КПК України).

Проте уявляється, що повноваження прокурорів щодо розгляду скарг можуть бути розширені. Цьому сприяє наявність у прокурорів широких імперативних повноважень з процесуального керівництва досудовим розслідуванням, які, зокрема, включають право мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування, скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих, приймати процесуальні рішення у випадках, визначених КПК України, доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення тощо. Ці повнова-

ження дозволяють прокурорам виявляти порушення, про які йдеться у скаргах, та вживати ефективних заходів до їх усунення, поновлення порушень прав та притягнення винних у їх вчиненні осіб до передбаченої законом відповідальності.

На підставі викладеного пропонується змінити формулювання ч. 2 ст. 303 КПК України, передбачивши у ній, що: «скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора не розглядаються слідчими суддями і можуть бути подані прокурору – процесуальному керівнику досудового розслідування або прокурору вищого рівня».

Список використаних джерел:

1. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 09.11.2012 № 1640/0/4-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12>

2. Нікшов Г. Відмова в правосудді: формалізм проти права. URL: <http://blog.liga.net/user/gnikshov/article/27544>

3. Сиза Н.П. Завдання суду в стадії підготовчого провадження у кримінальному процесі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2014. № 2(10). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14snpkpu.pdf>

4. Гловюк І.В. Подання сторонами доказів у судовому розгляді: проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 28–33.

5. Кузьменко проти України (Kuzmenko v. Ukraine): рішення Європейського Суду з прав людини № 49526/07 від 09.03.2017. URL: http://www.vasu.gov.ua/userfiles/file/Informlisty/2017/Rishenny_ESPL_Kuzmenko.doc

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.05.2018 у справі № 243/6674/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74475959>

Генеральна прокуратура України
Національна академія прокуратури України
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
Консультативна місія Європейського Союзу в Україні
Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності
правоохоронних органів

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

МАТЕРІАЛИ

I Міжнародної науково-практичної конференції

HUMAN RIGHTS PROTECTION: INTERNATIONAL AND UKRAINIAN EXPERIENCE

MATERIALS

of I International Scientific and Practical Conference

16 травня 2019 року / May 16th, 2019

Київ
2019

УДК 342.7
ББК 67.99
З 38

Укладачі:

Мінченко С.І., Лісова Н.В., Барандич С.П.

Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід: матеріали
з 38 I Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2019 року). – Київ:
Національна академія прокуратури України, 2019. – 712 с.
ISBN 978-617-7500-81-9

У збірнику вміщено тези учасників I Міжнародної науково-практичної конференції «Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід», співорганізаторами якої виступили Генеральна прокуратура України, Національна академія прокуратури України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Консультативна місія Європейського Союзу в Україні, Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів.

Захід організовано з метою об'єднання зусиль науковців і практичних працівників у розв'язанні проблем забезпечення та захисту прав людини, а також реалізації міжнародних стандартів прав людини, підвищення ефективності застосування Європейської конвенції з прав людини.

УДК 342.7
ББК 67.99

Матеріали друкуються в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр, прізвищ, використаних джерел тощо несуть автори.

© Генеральна прокуратура України, 2019
ISBN 978-617-7500-81-9 © Національна академія прокуратури України, 2019

КУРАС Дмитро Іванович Перспективи імплементації світового досвіду щодо забезпечення права на свободу совісті в Україні	327
КУРТАЛІЄВА Ельвіна Шевкетівна Значення письмових вказівок прокурора щодо дотримання строків досудового розслідування	330
КУШНІР Ярослав Олександрович Забезпечення свободи пересування та права на вільний вибір місця проживання при в'їзді на тимчасово окуповану територію України та виїзді з неї	333
ЛАПКІН Андрій Васильович Розгляд прокурором скарг як засіб забезпечення прав особи у кримінальному провадженні	340
ЛЕВЕНЕЦЬ Борис Борисович Сутність судового правозастосування	344
ЛИСЕНКО Володимир Васильович, КОМИШНЮК Юрій Олександрович Дотримання прав людини під час проведення допиту особи в кримінальному провадженні	348
ЛІСНИЧЕНКО Лілія Василівна Порушення прав та свобод людини під час вчинення грабежів та розбійних нападів	352
ЛІСОВСЬКИЙ Петро Миколайович, ЛІСОВСЬКА Юлія Петрівна Інтереси особи, держави та суспільства в інфраструктурі нафтогазового комплексу	356
ЛОТЮК Дмитро Петрович, ВІНСЬКИЙ Олександр Юрійович Виправдання втручання в право мирно володіти своїм майном відповідно до практики Європейського суду з прав людини.....	360
ЛЯШКО Віктор Костянтинович Особливості віктимізації дитини як жертви торгівлі людьми	364
ЛЯШУК Роман Миколайович, ГАНЬБА Олег Борисович Повага та дотримання прав і свобод людини як принцип діяльності органів охорони державного кордону України	369

Наукове видання

**ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ:
МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД**

МАТЕРІАЛИ

I Міжнародної науково-практичної конференції

**HUMAN RIGHTS PROTECTION:
INTERNATIONAL AND UKRAINIAN EXPERIENCE**

MATERIALS

of I International Scientific and Practical Conference

16 травня 2019 року / May 16th, 2019

Над матеріалами працювали:
Помазанова Т.І., Олійник М.В.

Верстка та дизайн обкладинки
Грекович Н.І.

Формат 170×240

Папір офсетний. Друк цифровий
Ум. друк. арк. 57,7. Обл.-вид. арк. 52,2
Наклад 30 прим. Зам. 19-05-14-1

Виготовлення оригінал-макета і друк
Національна академія прокуратури України
вул. Юрія Ілленка, 81-б, м. Київ, 04050

Підписано до друку 14.05.2019

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 4001 від 10.03.2011